

УДК 37.018.43.043.5(477.82)

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.35>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Наталія Ярошук

*КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,
пр. Волі, 36, м. Луцьк, Україна, 43010
e-mail: natalya.yar77@gmail.com*

У статті розглянуто особливості педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах дистанційної освіти. Визначено поняття та структуру спілкування, а саме його комунікативний, інтерактивний та перцептивний аспекти.

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу – один з найважливіших факторів успішного функціонування будь-якого закладу освіти. Педагогічна взаємодія – особлива форма зв'язку між учасниками освітнього процесу, під час та за результатами якої відбувається взаємне збагачення інтелектуальної, емоційної, діяльнісної сфер.

Формою навчальної взаємодії, співробітництва викладача і студента є педагогічне спілкування, через яке реалізуються всі педагогічні функції і забезпечується активність суб'єктів педагогічного процесу.

Перехід на дистанційне навчання, пов'язаний із поширенням нової коронавірусної інфекції (COVID-19) і заходами щодо боротьби з нею, призвів до значних змін у структурі діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників, зокрема і в такій її складовій частині, як педагогічне спілкування. Це зумовлено насамперед тим, що внаслідок несподіваної і термінової переорієнтації на дистанційні освітні технології викладачі та здобувачі освіти зіткнулися з цілою низкою проблем.

Взаємодія між студентами та педагогами в дистанційному навчанні відбувається в межах штучно створеного комунікативного простору. Комунікативний простір передбачає сформовану ситуацію взаємодії, в якій є місце, час та взаємне бажання для спілкування, спрямовані на досягнення цілей процесу навчання. В умовах дистанційного навчання цей процес складніший, зумовлений необхідністю спільної діяльності, прийняття та розуміння інших у віртуальному просторі.

У межах дослідження студентам запропоновано оцінити рівень організації та якості навчання в період карантину.

Опрацьовані результати дослідження продемонстрували однозначний факт – присутність викладача під час навчання, його взаємодія із студентами та якість поданого матеріалу – найважливіші фактори, які визначають успішність вивчення дисципліни. Жива робота викладача і студента – це основний складник освітнього процесу.

Саме спілкування є найважливішою стороною педагогічної діяльності, ефективність якої залежить від вирішення різних педагогічних завдань і способів вибудовування комунікації педагогів зі студентами.

Ключові слова: взаємодія, спілкування, педагогічне спілкування, дистанційне навчання, студенти, освітній процес, комунікація, діяльність.

Взаємовідносини з оточуючими, ефективна взаємодія й адекватне взаєморозуміння між людьми від час спілкування або виконання спільної діяльності є визначальними факторами успіху в різних сферах життя.

Освітній процес у закладі вищої освіти – це не просто механічна передача програмної профільної інформації, з пошуком і засвоєнням допустимого мінімуму якої нинішній

студент цілком може впоратися самостійно. Це особлива атмосфера і ціннісно-сміслові спілкування, які забезпечуються, передаються, взаємозбагачуються виключно в міжособистісній взаємодії педагогів і здобувачів освіти.

Формою навчальної взаємодії і співробітництва викладачів та студентів є педагогічне спілкування, через яке реалізуються всі педагогічні функції і забезпечується активність суб'єктів педагогічного процесу.

Проблема педагогічного спілкування, зокрема спілкування викладача зі студентом (цілі, функції, стилі, позиції викладача у спілкуванні, труднощі взаємодії, комунікативні прийоми тощо) достатньою мірою висвітлена в працях О. Бодальова, І. Беха, Л. Долинської, І. Зязюна, В. Кан-Калика, С. Кондратьєва, О. Киричука, Л. Подоляк, М. Степанова, Н. Чепельової, В. Юрченка та інших.

Питання взаємодії учасників дистанційного навчання та її успішної реалізації в освітньому процесі є предметом досліджень науковців В. Бондаренка, Н. Волкової, Е. Веренич, Л. Городенко, В. Гриценка, С. Кудрявцевої, Б. Кузікова, О. Купенко, В. Кухаренка, Т. Лаврик, М. Руденка, Т. Свириденко, Г. Яценко.

Мета дослідження – аналіз особливостей педагогічного спілкування в умовах дистанційного навчання.

В основі освітнього середовища закладу вищої освіти лежить система міжособистісних взаємодій між його суб'єктами, особливо між викладачами та студентами.

У «Психологічній енциклопедії» поняття «взаємодія» трактується як прямиий чи опосередкований вплив суб'єктів один на одного, який характеризується виникненням зв'язків і їх взаємозумовленістю. Взаємодія супроводжується передаванням матерії, руху та інформації [5, с. 52].

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу – один із найважливіших факторів успішного функціонування будь-якого закладу освіти. Педагогічна взаємодія – особлива форма зв'язку між учасниками освітнього процесу, під час і за результатами якої відбувається взаємне збагачення інтелектуальної, емоційної, діяльнісної сфер учасників цього процесу [7, с. 16].

Педагогічна взаємодія наявна в умовах спільної діяльності та спілкування учасників навчального процесу. Спілкування – процес взаємодії між двома або кількома особами, що полягає в обміні між ними інформацією пізнавального або емоційно-оцінного характеру. Воно включене в практичну взаємодію людей та створює можливості для планування, реалізації, контролю і корекції спільної діяльності.

Функція спілкування розрахована на те, що в мовленнєвій діяльності беруть участь два активні елементи (адресант та адресат), ролі яких навіперемінно змінюються. У спілкуванні виокремлюють три основні аспекти: комунікативний (обмін інформації між індивідами), інтерактивний (організація взаємодії між партнерами) і перцептивний (сприймання один одного партнерами зі спілкування і встановлення взаєморозуміння). Кожний із них характеризується певним набором прийомів [5, с.334].

Однак для педагогів найбільш актуальне значення має проблема педагогічного спілкування як специфічної міжособистісної взаємодії викладача і студента.

Педагогічне спілкування як компонент педагогічної взаємодії передбачає взаємну обумовленість компонентів, у цьому випадку – взаємний вплив об'єкта й суб'єкта педагогічного спілкування.

Спілкування лише тоді є ефективним, коли воно будується з позиції діалогу, в якому і суб'єкт, і об'єкт є рівноправними складовими одного цілого, а також коли поєднує в собі три компоненти: взаємне сприйняття і порозуміння, обмін інформацією, здійснення спільної діяльності.

Спілкування вимагає від кожного учасника таких якостей:

- сприймати співрозмовника як індивідуальність;
- виявляти емпатію та зацікавленість у партнері;
- визнавати право партнера на власну думку, на вибір поведінки [4, с. 229].

Отже, спілкування виступає невід'ємним компонентом взаємодії, необхідної для організації педагогічної діяльності в закладі освіти.

Якщо взяти стійкі форми навчальної діяльності в закладі вищої освіти (лекцію, семінар та інші), то процес підготовки до їх здійснення і безпосередня реалізація обумовлюють певну комунікативну структуру.

Досліджуючи проблему спілкування, О. Бодальов, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, А. Петровський виділили таку структуру педагогічного спілкування:

- 1) моделювання педагогом спілкування з групою, студентською аудиторією в процесі підготовки до діяльності (прогностичний етап);
- 2) організація безпосереднього спілкування з аудиторією, студентською групою в момент початкової взаємодії із ними (початковий період спілкування);
- 3) управління спілкуванням в освітньому процесі (на лекції, семінарі і т. д.);
- 4) аналіз здійсненої системи спілкування і моделювання системи спілкування в майбутній діяльності.

Перехід на дистанційне навчання, пов'язаний із поширенням нової коронавірусної інфекції (COVID-19) і заходами щодо боротьби з нею, призвів до значних змін у структурі діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників, зокрема в такій її складовій, як педагогічне спілкування. Це зумовлено насамперед тим, що внаслідок несподіваної і термінової переорієнтації на дистанційні освітні технології педагоги та здобувачі освіти зіткнулися з цілою низкою проблем, серед яких найважливішими є:

- відсутність технічного забезпечення в домашніх умовах, погана якість Інтернет-з'єднання;
- брак методичних знань із навчання онлайн;
- невміння користуватися онлайн-майданчиками;
- неможливість вивчення деяких дисциплін в онлайн режимі.

Ще однією проблемою стає зміна формату педагогічного спілкування, яке набуває нових для викладачів і студентів рис.

Навчання із застосуванням дистанційних освітніх технологій – всього лише специфічна форма організації навчання, що вимагає зміни традиційного навчального процесу та перегляду принципів і методів педагогічної діяльності.

Взаємодія між студентами та викладачами під час дистанційного навчання відбувається в межах штучно створеного комунікативного простору, що передбачає сформовану ситуацію взаємодії, в якій є місце, час та взаємне бажання для спілкування, спрямовані на досягнення цілей процесу навчання. В умовах дистанційного навчання цей процес складніший, породжений необхідністю спільної діяльності, сприйняття та розуміння інших у віртуальному просторі [3, с. 12].

Для дистанційної форми навчання педагогічне спілкування як невід'ємна складова будь-якого педагогічного процесу набуло визначального характеру. Якість дистанційного навчання залежить від таких принципів його організації:

- *заохочення контактів між студентами і викладачами.* Часті контакти студентів – найбільш важливий чинник пізнавальної мотивації. Слід зазначити, що особливе значення для активного співробітництва в навчальному процесі має робота в малих групах. Сучасні комунікації полегшують доступ студентів до викладача, дозволяють об'єднувати зусилля під час розв'язання різноманітних проблем;

– *розвиток співробітництва студентів*. Навчання в колективі більш ефективне, ніж самостійне. Колективні навчальні дії збільшують захопленість та мотивацію, розподіл ідей покращує міркування й поглиблює розуміння;

– *швидкий зворотний зв'язок*. Під час вивчення матеріалу студенти потребують різноманітної допомоги – оцінювання їхніх знань, консультації під час виконання домашніх завдань, аналіз та обговорення матеріалу, пов'язування з їхнім досвідом. Вони повинні відчувати, що вже знають, що їм треба дізнатись і як оцінити свої знання;

– *ефективне використання часу*. Успішний розподіл часу – це запорука ефективного навчання для студентів та ефективного вдосконалення для викладачів [2, с. 65-66].

Головними завданнями викладача задля досягнення успіху у викладанні дистанційного курсу, на думку вченого-педагога Мура, є створення умов, за яких взаємодія учасників навчального процесу відбувається з мінімальним втручанням у діяльність студентів. Тобто педагогу слід регулярно залучати студентів до участі у вирішенні різноманітних завдань з метою моніторингу їх прогресу, приділяти увагу кожному з учасників, особливо з низьким рівнем спрямованості на самостійну діяльність і, водночас, допомагати студентам стати більш зорієнтованими на самоврядування [9, с. 1–6]. Науковець також підкреслює, що студенти часто відчувають певний страх через свою ізольованість, і це обов'язково повинно враховуватися викладачами під час організації педагогічної взаємодії. Низький рівень володіння механізмами комунікації стає причиною виникнення проблем, розчарувань і невдач як для самих студентів, так і їхніх викладачів. Адже, з одного боку, відсутність прямого очного спілкування між студентом і викладачем, коли поруч немає людини, яка могла б емоційно забарвити знання, є значним мінусом для процесу навчання, а з іншого – в такий спосіб навчання викладачеві складно створити творчу атмосферу в навчальній групі. До того ж студенти деяких спеціальностей часто відчувають нестачу практичних занять [1, с. 62].

Важливим фактором за такого виду навчання є побудова спілкування викладача зі студентами. Основне завдання викладача зводиться до того, щоб зацікавити вихованця, допомогти стати більш допитливим, навчити отримувати інформацію, правильно нею користуватися, бути активним та самостійним в організації своєї навчальної діяльності. Безсумнівно, що цього простіше домогтись у разі постійного очного спілкування зі студентами, але в час розвинених цифрових технологій і засобів комунікації (програмне забезпечення, месенджери, відеочати і так далі) спілкування можливе і за дистанційного навчання [8, с.144].

Під час нашого дослідження психологічною службою розроблена анкета, метою якої є оцінка рівня забезпечення освітнього процесу в Луцькому педагогічному коледжі за допомогою використання технологій дистанційного навчання під час карантину, спричиненого пандемією коронавірусу COVID-19.

У рамках дослідження, студентам було запропоновано оцінити рівень організації та якості освіти в період карантину. Анкетуванням було охоплено 1214 здобувачів освіти.

Аналіз результатів свідчить, що 65,5% (795 осіб) частково подобається, 19,2% (233 особи) – подобається, а 15,3% (186 осіб) – не подобається запроваджена технологія дистанційного навчання.

Під час опитування з'ясовано, чому не подобається – «надаю перевагу живому спілкуванню», «не завжди є доступ до Інтернету», «не завжди зрозуміло, що від тебе вимагається», «відсутність викладача», «краще працювати в колективі, і слухати лекції викладача. Так краще сприймається інформація» – відповіли студенти.

Дистанційна педагогічна взаємодія в нестандартному освітньому середовищі ускладнена обмеженням звичних фізичних форм контакту в системі «викладач-студент».

Щоб дізнатися, як відбувалася комунікація, ми поставили таке запитання: «Чи достатньо налагоджена комунікація з викладачами під час дистанційного навчання?». Відповіді студентів такі: всі викладачі взаємодіють у різний спосіб – 940 відповідей (77,4%), комунікація відбувається через старосту групи – 183 відповіді (15,1%), комунікація відбувається через куратора академічної групи – 91 відповідь (7,5%).

На запитання «У якому форматі Ви здаєте домашнє завдання чи контрольні роботи під час запровадженної технології дистанційного навчання?» переважно отримали такі відповіді: «письмові роботи, написані від руки (фото)», «роботи у форматі презентації, рефератів чи есе», «форми з тестами на онлайн-платформах». І зовсім невелика кількість студентів зазначила, що це була презентація роботи під час відеоконференцій.

Тому серед труднощів, які виникали у студентів під час навчання з використанням дистанційних технологій, зазначено не тільки відсутність постійного доступу до мережі Інтернет, але й нерегулярність комунікації із викладачем.

Проведення консультацій у системі дистанційної освіти є одним із елементів навчального процесу, тобто в нашому випадку це додаткова допомога викладача студентам у засвоєнні матеріалу з дисципліни. Це форма навчання, під час якої унаслідок педагогічного спілкування проходить усунення труднощів організаційного та навчально-змістовного характеру, що виникають у студентів під час навчання. Особливу роль вона починає грати в системі дистанційної освіти, коли час і можливості спілкування з викладачем зведені до мінімуму або обмежені за часом [6, с. 533].

Тому в разі проведення онлайн занять потрібно виділяти більше часу на спільне обговорення виконання навчальних завдань, що сприятиме задоволенню потреби студентів у спілкуванні, формуванню їх самооцінки та стимулюванню внутрішньої навчальної мотивації.

Опрацьовані результати дослідження продемонстрували однозначний факт: присутність викладача під час навчання, його взаємодія зі студентами та якість поданого матеріалу – найважливіші фактори, які визначають успішність вивчення дисципліни. Жива робота викладача і студента – це основна складова освітнього процесу.

Саме спілкування є найважливішою стороною педагогічної діяльності, ефективність якої залежить від вирішення різних педагогічних завдань і способів вибудовування комунікації педагогів зі студентами. Нині настає час цифровізації багатьох сфер життєдіяльності людини, серед іншого і сфери освіти. Тому педагог повинен володіти інформаційно-комунікаційними та цифровими засобами, які дозволять успішно досягати мети і в умовах дистанційного навчання. Необхідно максимально повно використовувати всі потенційні можливості соціальної та освітньої ситуації задля збереження ціннісно-смислового спілкування викладача і студента. Такий підхід має бути основою будь-якої вищої освіти, незалежно від того, в якій формі вона здійснюється.

Продумана діяльність педагогічних та науково-педагогічних працівників з організації педагогічного спілкування в умовах дистанційного навчання дозволить підвищити ефективність їх взаємодії зі здобувачами освіти та успішно реалізувати цілі розвитку їх особистості.

Список використаної літератури

1. Гончар О. Педагогічна взаємодія учасників освітнього процесу в умовах дистанційної освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. Вип. 1. С. 58–62.
2. Кухаренко В.М. Педагогіка та технологія дистанційного навчання. *Основи дистанційного навчання: навч. посібник*. Харків : ХНАДУ, 2013. 172 с.

3. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. Упорядники: Коберник І., Звизняцьківська З. ГО «Смарт освіта», 2020. 71 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
4. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи. Підручник. 2-ге вид. Київ : Каравела. 2008. 352 с.
5. Психологічна енциклопедія. Автор-упорядник О. М. Степанов. Київ : Академвидав. 2006. 424 с.
6. Рязанцева О.В. Уміння викладача дистанційної системи освіти, необхідні для успішної комунікативної взаємодії з учасниками навчального процесу. *Молодий вчений*. № 12.1 (40). 2016. С. 531–535.
7. Бутенко Л.Л., Гнатюк О.Г. Сходинки до педагогічної майстерності : словник з курсу «Основи педагогічної майстерності». Старобільськ, 2015. 136 с.
8. Федотова Н. А. Особенности педагогического общения и формирование культуры коммуникации при работе в электронной информационно-образовательной среде в условиях дистанционной формы обучения. *Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции*. Рязань. 2021. Рязанский государственный университет имени С. А. Есенина. С. 143–147. URL : <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=45686386>
9. Moore M. G. Education: Three types of interaction. *The American Journal of Distance Education*. 1989. No 3(2). P. 1–6.

EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL INTERACTION IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

Nataliia Yaroshchuk

*Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council,
36, Volia avenue, Lutsk, Ukraine, 43010
e-mail: natalya.yar77@gmail.com*

The article considers the peculiarities of pedagogical interaction of the educational process subjects in the conditions of distance education. The concept and structure of intercourse are defined, namely its communicative, interactive and perceptual aspects.

The interaction of all participants of the educational process is one of the most important factors of the successful functioning of any educational institution. Pedagogical interaction is a special form of intercourse between the participants of the educational process, during and as a result of which there is a mutual enrichment of intellectual, emotional, activity spheres.

The form of educational interaction, cooperation between teacher and student is pedagogical intercourse, through which all pedagogical functions are realized and the activity of the subjects of the pedagogical process is ensured.

The transition to distance learning, associated with the spread of new coronavirus infection (COVID-19) and preventative measures for it, has led to significant changes in the structure of pedagogical, and also scientific and pedagogical staff, including in such a component as pedagogical intercourse. This is primarily due to the fact that as a result of an unexpected and urgent reorientation to distance learning technologies, teachers and students have faced a number of problems.

Interaction between students and teachers in distance learning takes place within an artificially created communicative space. The communicative space implies the formed situation of interaction, in which there is a place, time and mutual desire for intercourse, aimed at achieving the goals of the learning process. In terms of distance learning, this process is more complex, caused by the need for joint activities, perception and understanding of others in cyberspace.

As a part of the study, students were asked to assess the level of organization and quality of education during the quarantine period.

The processed results of the research showed an unambiguous fact – the presence of the teacher during the study, his interaction with students and the quality of the presented material – are the most important factors that determine the success of learning the subject. The alive work of the teacher and the student is the main component of the educational process.

Communication itself is the most important aspect of pedagogical activity, the effectiveness of which depends on the solution of various pedagogical tasks and ways of communication building between teachers and students.

Key words: interaction, intercourse, pedagogical intercourse, distance learning, students, educational process, communication, activity.